

SOLIQ SIYOSATI VA UNING DAVLAT BYUDJETINI SHAKLLANTIRISHDAGI ROLI

i.f.d Shermuxamedov B.U

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti

Qosimova Umida

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti

Annotatsiya. Ushbu maqolada soliq siyosatining mohiyati, uning davlat byudjetini shakllantirishdagi roli hamda iqtisodiy rivojlanish jarayoniga ta'siri yoritilgan. Maqolada soliq tizimidagi islohotlar, ularning amaliy natijalari va mavjud muammolar tahlil qilinadi. O'zbekiston misolida soliq siyosati orqali davlat byudjeti daromadlari qanday shakllanishi va barqarorligi o'rganilgan.

Kalit so'zlar: soliq siyosati, davlat byudjeti, fiskal siyosat, soliq islohotlari, iqtisodiy barqarorlik, O'zbekiston.

НАЛОГОВАЯ ПОЛИТИКА И ЕЁ РОЛЬ В ФОРМИРОВАНИИ ГОСУДАРСТВЕННОГО БЮДЖЕТА

и.ф.д Шермухамедов .Б.У

Ташкентский государственный

экономический университет

Косимова Умида

Ташкентский государственный

экономический университет

Аннотация. В данной статье рассматривается сущность налоговой политики, её роль в формировании государственного бюджета и влияние на экономическое развитие. Проанализированы налоговые реформы, их практические результаты и существующие проблемы. На примере Узбекистана изучено, как налоговая политика влияет на устойчивость доходной части бюджета.

Ключевые слова: налоговая политика, государственный бюджет, фискальная политика, налоговые реформы, экономическая стабильность, Узбекистан.

TAX POLICY AND ITS ROLE IN FORMING THE STATE BUDGET

DSc prof . Shermukhamedov .B.U

Tashkent State University of Economics

Qosimova Umida

Tashkent state university of economy

Abstract. This article explores the essence of tax policy and its role in shaping the state budget and supporting economic development. It analyzes Uzbekistan's tax reforms, their outcomes, and existing challenges. The study shows how tax policy affects the stability and growth of budget revenues in the country.

Keywords: tax policy, state budget, fiscal policy, tax reforms, economic stability, Uzbekistan.

Kirish.

Davlat byudjeti mamlakat iqtisodiy tizimining yuragi bo'lib, u orqali davlat o'z vazifalarini bajaradi, ijtimoiy sohani moliyalashtiradi va iqtisodiy rivojlanishni boshqaradi. Shu bois, byudjetning asosiy manbai bo'lgan soliqlarni to'g'ri tashkil etish har bir davlatning muhim strategik vazifasidir. Soliq siyosati – bu davlatning iqtisodiy siyosatining ajralmas qismi bo'lib, u orqali davlat byudjet daromadlarini shakllantiradi, iqtisodiy faollikka ta'sir ko'rsatadi va ijtimoiy barqarorlikni ta'minlaydi. Yaxshi yo'lga qo'yilgan soliq siyosati nafaqat byudjetni to'ldiradi, balki iqtisodiyotni muvozanatda ushlab turadi, tadbirkorlik faoliyatini rag'batlantiradi va ijtimoiy tenglikni saqlaydi. O'zbekiston mustaqillikka erishganidan so'ng soliq tizimini tubdan isloh qildi. Ayniqsa, 2019-yilda yangi Soliq kodeksining qabul qilinishi mamlakat moliyaviy tizimida katta burilish yasadi. Bugungi kunda soliq siyosati raqamlashtirilgan, shaffof va adolatli tizim sari qadam tashlamoqda. Ushbu maqolada soliq siyosatining nazariy asoslari, amaliy natijalari va O'zbekiston sharoitida davlat byudjeti shakllanishiga ta'siri keng tahlil qilinadi.

Adabiyotlar sharhi.

Soliq siyosatining davlat byudjetini shakllantirishdagi ahamiyati ko'plab olimlar tomonidan o'rganilgan. Jumladan, A. Smit o'zining mashhur "Xalqlar boyligi" asarida soliqlarni "davlat xizmatlarini moliyalashtirish uchun fuqarolarning umumiy hissasi" sifatida izohlagan. U soliqlarning adolatli, aniq va barqaror bo'lishi zarurligini ta'kidlagan. Smithning fikricha, soliqlar haddan tashqari yuqori bo'lsa, ishlab chiqarish qisqaradi, iqtisodiyot sekinlashadi va byudjet daromadlari kamayadi. Shu bois u "adolatli soliq tizimi iqtisodiy o'sishning asosidir" degan g'oyani ilgari surgan. Keyingi davrda J. M. Keynes soliqlarni iqtisodiy siklni boshqarish vositasi sifatida baholagan. Uning nazariyasiga ko'ra, soliq siyosati davlat tomonidan iqtisodiy o'sishni rag'batlantirish yoki tormozlash uchun qo'llaniladi. Ya'ni, iqtisodiy pasayish davrida soliqlarni kamaytirish, iqtisodiy faollik oshgan paytda esa soliqlarni oshirish orqali muvozanat saqlanadi. Keynes soliqlarni fiskal siyosatning muhim tarkibiy qismi deb

atagan va ularning yordamida davlat byudjeti ¹barqarorligini ta'minlashni taklif qilgan. Bugungi kunda zamonaviy iqtisodchi olimlar – jumladan, M. Sattorov, N. Jo'rayev va A. Vohidov – O'zbekistonda soliq siyosatini takomillashtirish, soliq yukini kamaytirish va raqamlashtirishning davlat byudjetiga ijobiy ta'siri haqida izlanishlar olib bormoqdalar. Ularning tadqiqotlari soliq siyosatini soddalashtirish iqtisodiyotning yashirin sektorini kamaytiradi, byudjet tushumlarini oshiradi va iqtisodiy barqarorlikni kuchaytiradi degan xulosaga asoslanadi.

Tadqiqot metodologiyasi.

Ushbu ishni tayyorlashda quyidagi ilmiy usullar qo'llanildi. Birinchidan, nazariy tahlil orqali soliq siyosatining asosiy tushunchalari, turlari va byudjet bilan bog'liqligi o'rganildi. Ikkinchidan, qiyosiy tahlil usuli yordamida O'zbekiston soliq siyosati xalqaro tajriba bilan solishtirildi. Uchinchidan, statistik tahlil asosida Moliya vazirligi va Davlat statistika qo'mitasi ma'lumotlari tahlil qilindi. To'rtinchidan, umumlashtirish va mantiqiy tahlil yordamida xulosalar ishlab chiqildi. Bu metodologik yondashuv soliq siyosatining davlat byudjeti shakllanishiga qanday ta'sir qilishini aniqlash imkonini berdi.

Tahlil va natijalar muhokamasi.

Davlat byudjeti daromadlarining asosiy qismini soliqlar tashkil etadi. O'zbekiston byudjetining 2024-yildagi daromadlarining 85 foizi soliq tushumlari hisobidan shakllangan. Eng katta ulushni qo'shilgan qiymat solig'i (QQS), foyda solig'i va jismoniy shaxslar daromad solig'i egallaydi. Soliq siyosatining muhim natijalaridan biri — tadbirkorlik faoliyati uchun qulay sharoit yaratilgani. Yuridik shaxslar uchun foyda solig'ining 14 foiz etib belgilanishi, kichik biznes uchun soddalashtirilgan soliq tizimi, soliq ma'murchiligini raqamlashtirish kabi islohotlar natijasida tadbirkorlar soni ortmoqda. Biroq, ayrim muammolar ham mavjud. Ayrim hududlarda soliq yig'implari pastligicha qolmoqda, ba'zi tadbirkorlar norasmiy faoliyat yuritmoqda. Bundan tashqari, ayrim soliqlarni hisoblashdagi byurokratik tartiblar hali ham tadbirkorlikni qiyinlashtiradi. Shu sababli soliq siyosatini yanada soddalashtirish va soliq madaniyatini oshirish zarur.

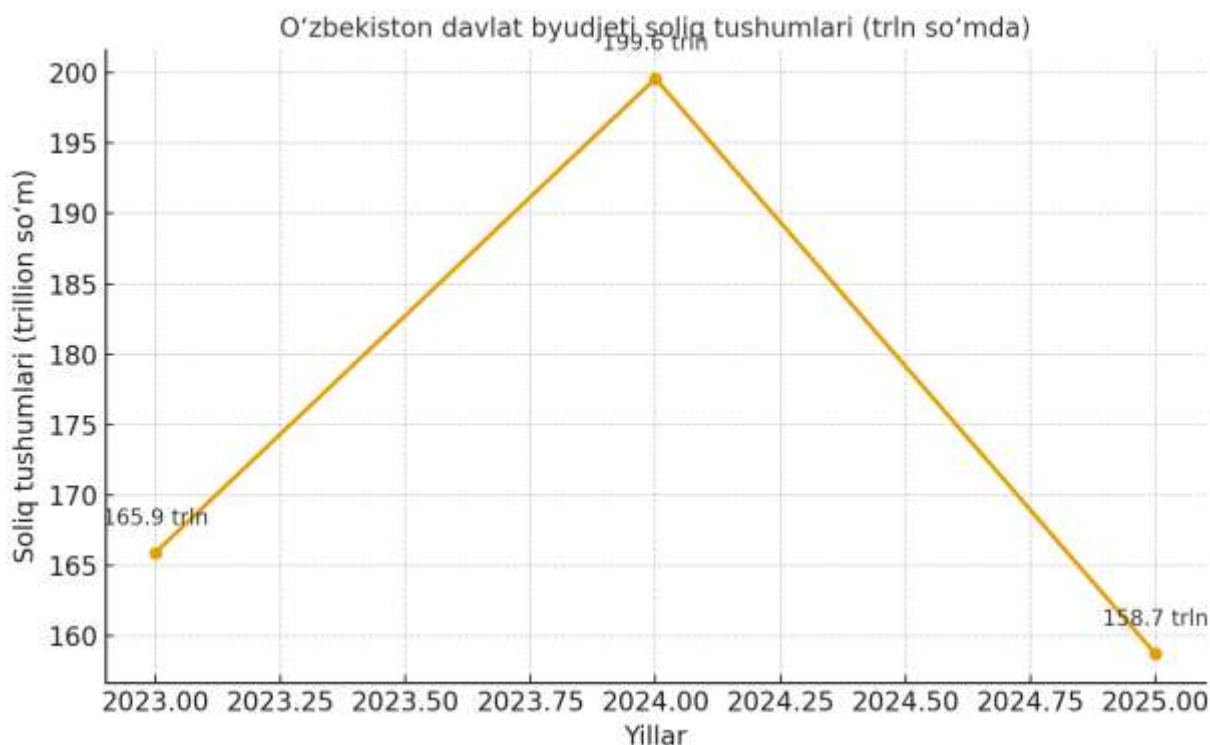
Tajriba: O'zbekiston misolida.

O'zbekiston Davlat statistika qo'mitasi ma'lumotlariga ko'ra, 2024-yilda mamlakat bo'yicha davlat byudjetiga jami 199,6 trillion so'm soliq tushumlari ta'minlangan. Bu ko'rsatkich 2023-yilga nisbatan² 20,3 foizga oshgan. Eng katta ulush foyda solig'iga to'g'ri kelgan bo'lib, uning hajmi 52,7 trillion so'mni tashkil etgan. Qo'shilgan qiymat solig'i (QQS) bo'yicha tushum esa 39,6 trillion so'm bo'lgan. 2025-yilning dastlabki 9 oyi davomida esa soliq tushumlari 158,7 trillion so'mni tashkil etdi.

¹ <https://market.sello.uz/uz/product/issledovanie-o-prirode-i-prichinah-bogatstva-narodov--smit-adam>

² <https://stat.uz/>

Bu o'tgan yilning shu davriga nisbatan qariyb 18 foizga ko'pdir. Ushbu ma'lumotlar O'zbekistonda soliq siyosati barqaror amalga oshirilayotganini va soliq islohotlari ijobiy natija berayotganini ko'rsatadi.

2025-yil hali tugallanmagani uchun statistikada soliq tushumlari kamroqdir.

Xulosa va takliflar.

Xulosa qilib aytganda, soliq siyosati davlat byudjetini shakllantirishda asosiy manba va iqtisodiy barqarorlikning kafolati hisoblanadi. O'zbekiston tajribasi shuni ko'rsatadiki, soliqqa oid islohotlar byudjet daromadlarini barqarorlashtirish, tadbirkorlikni rag'batlantirish va ijtimoiy dasturlarni moliyalashtirishda muhim ahamiyat kasb etmoqda. Shu bilan birga, quyidagi takliflar ishlab chiqildi. Soliq ma'murchiligini to'liq raqamlashtirish va inson omilini kamaytirish. Norasmiy iqtisodiyot hajmini kamaytirish uchun soliq nazoratini kuchaytirish. Hududiy soliq bazasini kengaytirish va byudjetlararo taqsimotni takomillashtirish. Soliq to'lovchilar uchun onlayn o'quv dasturlari va maslahat markazlarini tashkil etish. Xalqaro tajribani joriy etish orqali soliqqa tortish tizimining adolat va shaffoflik darajasini oshirish. Bu chora-tadbirlar davlat byudjetining barqarorligini mustahkamlaydi va iqtisodiy o'sish uchun ishonchli zamin yaratadi.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. A. Smit. Xalqlar boyligi. London, 1776.
2. J. M. Keynes. The General Theory of Employment, Interest and Money. London, 1936.
3. O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksi (2019-yilgi tahriri). <https://lex.uz/docs/4543266>

4. O‘zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi rasmiy sayti. Davlat byudjeti va soliq tushumlari bo‘yicha yillik ma’lumotlar.
<https://www.mf.uz>
5. O‘zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo‘mitasi (Stat.uz). Soliq tushumlari, byudjet va iqtisodiy ko‘rsatkichlar statistikasi.
<https://stat.uz>
6. Vohidov A. “O‘zbekistonda soliq tizimini takomillashtirish yo‘llari.” Iqtisodiyot jurnali, 2022.
7. Raqamli O‘zbekiston – 2030 strategiyasi. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti qarori.